

Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду
Београд, Краља Милана 50

Сенату Универзитета уметности у Београду
Београд, Косанчићев венац 29

**Извештај Комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта Александра
Савића**

Византијски сан

*за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног
извођача и видео пројекцију*

Уводно образложење

АЛЕКСАНДАР САВИЋ пријавио је тему докторског уметничког пројекта 25. септембра 2020. године под називом: „Византијски сан“.

На основу предлога Катедре за композицију бр. 01-1574/20 од 25. септембра 2020. године, Веће Факултета на седници одржаној 2. октобра 2020. године донело је одлуку бр. 01-1682/20 од 6. октобра 2020. године о именовању Комисије за оцену предлога докторског уметничког пројекта **АЛЕКСАНДРА САВИЋА** под називом: „Византијски сан“, у саставу:

др ум. СВЕТЛАНА САВИЋ, ванредни професор председник,
др ум. ТАТЈАНА МИЛОШЕВИЋ - МИЈАНОВИЋ, редовни професор,
мр СРЂАН ХОФМАН, професор емеритус.

Веће Факултета на седници од 13. јануара 2021. године донело је одлуку бр. 01-113/21 од 13. јануара 2021. године о усвајању позитивног Извештаја бр. 01-104/21 од 12. јануара 2021. године Комисије за оцену предлога докторског уметничког пројекта и одобравању теме докторског уметничког пројекта АЛЕКСАНДРА САВИЋА под називом: „*Византијски сан* за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију“.

Сенат Универзитета уметности је на седници од 28. јануара 2021. године донело одлуку бр. 7/36 од 9. фебруара 2021. године (наш бр. 01-336/21 од 11. фебруара 2021. године) којом се одобрава рад на реализацији докторског уметничког пројекта. За ментора на изради докторског уметничког пројекта одређена је др ум. Татјана Милошевић - Мијановић, редовни професор.

На основу обавештења ментора бр. 01-1613/22 од 2. септембра 2022. године и предлога Катедре за композицију бр. 01-1614/22 од 2. септембра 2022. године, Веће Факултета на седници одржаној 7. септембра 2022. године донело је одлуку о именовану Комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта **АЛЕКСАНДРА САВИЋА** под називом: „*Византијски сан* за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију“, у саставу:

др ум. **Светлана Савић**, редовни професор, председник

др ум. **Татјана Милошевић Мијановић**, редовни професор, ментор

др ум. **Бранка Поповић**, ванредни професор,

др ум. **Владимир Кораћ**, доцент,

др ум. **Смиљана Влајић**, редовни професор Академије уметности у Новом Саду.

Кратка биографија кандидата

Александар Савић рођен је 8.1.1991. у Лесковцу. Завршио је клавирски и теоретски одсек у средњој музичкој школи „Станислав Бинички“ у Лесковцу. Основне академске и мастер студије композиције завршио је 2016. године на Факултету музичке уметности у Београду у класи проф. Татјане Милошевић Мијановић. Тренутно припрема одбрану свог докторског уметничког пројекта.

Композиције Александра Савића извођене су на фестивалима савремене музике (Међународна трибина композитора, КОМА, ФЕКТУМ), као и на концертима у земљи и иностранству. Усавршавао се на курсу за композиторе „Percussion workshop symposium Trstenice“ у Чешкој 2015. и 2019. године, затим на радионицама за композиторе у оквиру „Летње уметничке школе“ у Смедереву 2015. и у Београду 2016. године. Учествовао је на курсу за композиторе „Palendriai International Composers' Course 2016“ у Литванији. Сарађивао је са композиторима: Ивом Медеком (Ivo Medek), Димитрисом Андрикопулосом (Dimitris Andrikopoulos), Рутом Виткаускаите (Rūta Vitkauskaitė), Џефом Бером (Jeff Beer), Урлихом Кригером (Ulrich Krieger) и Петером Андриансом (Peter Andriaansz). Остварио је професионалну сарадњу са Томашем Ондрушеком (Tomáš Ondrůšek), Горком Хермосом (Gorka Hermosa), Иваном Марјановићем, Срђаном Палачковићем, Иваном Марковићем, Вељком Кленковским, Мајом Мијатовић, Растком Узуновићем, ансамблом за нову музику „Градилиште“... Учествовао је на такмичењу ROSTRUM OF COMPOSERS у Палерму у мају 2017. са својом композицијом *Planeta IX* освојивши 11. место у конкуренцији до 30 година. Његове композиције су са успехом извођене у Србији, Чешкој, Литванији, Италији, Белгији и Босни и Херцеговини.

Репрезентативне референце:

2013.

Пробуди се (за сопран и клавир),

Пре игре (за мешовити хор),

Четири приче и епилог (за клавир).

2014.

Пут у подземни свет (за виолончело и клавир),

Расправа и договор (за батерију ударалјки, вибрафон и клавир),

Похвала свету (за сопран и клавир),

Три круга (за клавир).

2015.

Чудни снови (за флауту, виолу и харфу),

Три зелене песме (за сопран, гудачки квинтет и клавир),

Фанфара (за саксофон),

Планета I (компонована импрофизација за препариране ударалјке).

2016.

Планета IX (за камерни ансамбл и електронику),

Смирење (диригована компонована импровизација за мали оркестар),

Dancing Song (за хармонику).

2017.

Тако је говорио Николај (за сопран, тенор и симфонијски оркестар),

10 минута (компонована импровизација за препарирани клавир),

What's news? (компоновани импровизациони концепт за три флауте и два наратора).

2018.

Изгубљени Рај (за сопран, тенор и симфонијски оркестар),

Одјеци (компонована импровизација за клавир),

Change of Winds (диригована компонована импровизација за 18 гитара, контрабас и Панову фрулу).

2019.

Сунокидо (за симфонијски оркестар),

S o S (синестезијски концепт за лампе и перкусије),

Крајем године, почетак рада на композицији „*Византијски сан*“.

2020.

r'Mix (за електронику),

Emotional Blue (за електронику и видео, уједно и прва композиција циклуса *Colorum* који ће бити довршен касније),

Пауза у раду на композицији *Византијски сан*.

2021.

Тавита (за електронику),

Shadows (за електронику),

Византијски сан (за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију)

2022.

Тикота (за електронику),

Colorum (циклус за електронику и видео који се састоји из композиција *Emotional Blue*, *Weird Yellow*, *MissTiK Purple*, *Brutal Red*, *Foggy Gray*, *O'Range* и *Calm Green*),

ColorFullum (за електронику и видео),

Magnovenium-Roboticum за електронику.

Ecologium за електронику.

85 (за електричну виолу, живу електронику и електронику).

Приказ, анализа, оцена и критички осврт на дело *Византијски сан* за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију

Докторски уметнички пројекат под називом *Византијски сан* кандидата Александра Савића осмишљен је као вишемедијско уметничко дело остварено кроз садејство аудитивних и визуелних садржаја. Осим композиције за вокалне солисте, камерни оркестар и електронику, у пројекат је укључен сликар као аудио-визуелни извођач и пројекција видео рада.

Византијски сан замишљен је као сновиђење о несталом царству које је било својеврстан спој античке традиције и хришћанске вере и културе. Заснива се на два тематска полазишта: Византији (у смислу постмодернистиче реастаурације византијске музичке традиције) и сну (у смислу процеса несвесне рекапитулације прошлих догађаја који, у интеракцији, могу креирати нове садржаје, а који су у стварности немогући). Сходно томе, главни музички садржај композиције обухвата три чиниоца:

1. Мелодија петог плагалног гласа из византијског Осмогласника *Хвалите Господа с небес* чији је текст и мелодију написао Јован Кукузел, појац и композитор из 14. века. У композицији *Византијски сан* овај се напев изводи без микроинтервала и орнамената, у темперованом систему, у паралелним квинтама и пратњи трогласног исона што је у супротности са византијском извођачком праксом и упућује на ауторову тенденцију ка рестаурирању музичке традиције.
2. *Давидов псалм 90* је напев који су монаси у православним манастирима најчешће изговарали као молитву у случајевима ратне опасности. У *Византијском сну* јавља се у двојезичној варијанти: на црквенословенском (транскрипција на српском) и на енглеском, као шапутање. Представља оваплоћење молитве становника Константинопоља у тренутку његовог пада.

3. Електроника, која је састављена од три слоја, реферише на појаву сновиђења. Први и други електронски слој креирани су специјално за ову прилику. Први слој, који аутор описује као зујање електричне струје са призвучком дисторзије, произведен је употребом различитих осцилатора на клавијатури Korg Triton TR, док је други произведен употребом семплованог кавала на истом инструменту. Трећи слој, који је преузет из Савићеве раније композиције *Планета IX*, а затим надограђен новим звучним садржајем, углавном се базира на миксу снимака НАСА који бележе интеракције соларног ветра и магнетих поља појединих планета Сунчевог система (претворених у звук који је у слушном опсегу човека).

Осим поменутог, у композицији *Византијски сан* јављају се и музички садржаји који нису од примарног значаја за композицију, али одражавају однос аутора према феномену сна, као и према сопственој стваралачкој прошлости:

- фрагменти из ауторових ранијих композиција (*Три зелене песме*, *Пут у подземни свет*, *Изгубљени рај*, *Три круга*, *Сунокидо*) у форми цитата или парафраза
- оригинално компонована инструментална музика, која се углавном своди на пасаже, педалне тонове и неспецифичне музичке садржаје, у функцији обезбеђивања кохерентности укупног звучања и, каткад, постизања контраста.

Макроструктура дела је једноставна и прегледна. Састоји се од две уланчане целине које стоје у односу 2:1. Целине се лако могу поделити на мање одсеке у којима се смењују еволутивни и архитектонски принцип изградње музичког тока. Еволутивни принцип примењен је у тематским садржајима који евоцирају феномен сна и одвија се у постепеним и малим променама, док се архитектонски принцип јавља у тематским садржајима који се односе на Византију, а карактеришу га контрастност и нагле драматуршке промене. Уопштено посматрано, прва целина метафорички дочарава византијски свет, док је друга посвећена феномену сновиђења и његовим комплексним симболичким заплетима. Поред конвенционалног нотног записа, појављују се и делови са

употребом контролисане алеаторике како у инструменталном, тако и у вокалном ансамблу.

Као идејне и тематске узоре за свој докторски уметнички пројекат, кандидат наводи два дела: *Византијски концерт* Љубице Марић и *Атмосфере* Ђерђа Лигетија.

Сличност између *Византијског концерта* Љубице Марић и *Византијског сна* Александра Савића највише се читава у постојању медитативних и интровертних момената, затим у инструменталном саставу, али и у хармонској компоненти која је у оба дела случајан резултат кретања мелодија. Као и *Византијски концерт*, дело Александра Савића засновано је на евокацији византијског напева и на његовом стапању са ауторовим индивидуалним музичким језиком. Оно што знатно разликује ова два остварења јесте ритмичка компонента која је у *Византијском концерту* више «лебдећа» јер, за разлику од *Византијског сна*, не садржи конкретније и јасније ритмичке структуре. Даље, *Византијски концерт* је тематски «монолитнији», јер у *Византијском сну*, због учесталих појава цитата и парафраза из сопственог или туђег стваралаштва, преовладава тематски «пастиш». Друга поменута композиција, *Атмосфере* Ђерђа Лигетија у великој мери је утицала на креирање електронског слоја у *Византијском сну*, конкретно - на звучни амбијент електронике. Према аутору, микрополифонија, густа фактура, нејасна дисонантна звучна слика, као и суптилне тембралне промене карактеристичне за *Атмосфере*, аналогне су бојама у композицији *Византијски сан* у којој сваки обрађени снимак губи своју индивидуалност и утапа се у општи звучни амбијент електронике.

Примењени композициони поступци у делу *Византијски сан* у тесној су вези са афинитетом аутора према музици далеке и блиске прошлости, као и са његовом интенцијом да креира рестаураторско дело у неостилу. Сходно томе, преовлађујући начин изградње музичког тока у пројекту јесу имитације и секвенце, док је најважнији кохезиони принцип у креирању форме еквивалентност истих или делимично измењених садржаја на растојању. Најеклатантнији пример овог поступка јесте „алеаторички шапат“ у вокалном ансамблу који се, у свакој од три појаве, јавља са новим тематским садржајем.

На настајање идеје о пројекту *Византијски сан* у многоме је утицало и Савићево размишљање о синестезији као неуропсихолошком феномену уједињавања доживљаја узрокованих истовременом активношћу више чула. Постоје преко осамдесет типова синестезије, а предмет истраживања овог пројекта било је спајање звука и слике.

Параметри звука у *Византијском сну* засновани су на неколико чинилаца:

а) Инструментални састав (флаута, обоа, кларинет, фагот, хорна, труба, тромбон, удараљке, харфа, клавир, хармоника, гудачи)

б) Вокални састав као музичко-вербални чинилац (два сопрана и три алта)

в) Електроника

Визуелне параметре у *Византијском сну* чине:

а) Настајање сликарског дела пројектовано на белом платну

б) Видео рад

Занимљиво је да је Савић, подстакнут предавањем угледног перкусионисте и професора Томаша Ондрушека на тему „Шта је музика?“ (19th Annual Percussion Workshop Symposium TRSTENICE 2015, Чешка), кренуо од претпоставке да се и визуелно дело може организовати као спонтана реакција на звучни доживљај. Визуелно-звучни аспект овог пројекта реализован је на неколико начина:

а) Синхронизацијом припремљеног видео материјала са ритмичком компонентом електронике. Звучни резултат је ритмички слој који се може перципирати чулом вида - видљиви ритмички сигнали. Овај слој је у контрапунктском односу са ритмичком компонентом електронике.

б) Визуелно-звучни процес у пројекту односи се највише на делове који су компоновани техником контролисане алеаторике. Сваки извођач (изузев извођача лимених инструмената, хармонике и перкусија) има схему одабраних фраза, означених римским бројевима, које изводи према упутствима диригента. Другим речима, диригент поседује списак свих алеаторичких тематских садржаја и користи специфичан систем знакова у

комуникацији са извођачима. У алеаторичким одсецима, диригент прати визуелне слојеве, емитоване на платну, и инуитивно преводи визуелни садржај у звук.

ц) Визуелно-звучни аспект пројекта реализује се и тако што сликар интуитивно комуницира са акустичким аспектом дела, стварајући истовремено слику која се пројектује на екрану или платну. Видео рад емитује се са посебног пројектора и траје од почетка до краја композиције. У току пројекта, публика слуша композицију и сведочи настајању ликовног дела подстакнутог музичким садржајем. На крају дела, приказује се финални резултат сликарске креације.

Реализацију првобитно замишљеног пројекта знатно је отежала епидемиолошка ситуација тако да су начињене неопходне измене да би се пројекат извео.

Уместо живог извођења, направљен је студијски снимак композиције у извођењу ансамбла за нову музику „Градилиште“ под диригентском управом Ивана Марковића, док је видео, у коме се приказује процес настанка визуелног остварења академске сликарке Мартине Ђорђевић, снимљен касније. Аутори видео рада, режисери Немања Младеновић и Стефан Красић, имали су, такође, потпуну слободу у креирању видео снимка, који је и коначни резултат пројекта *Византијски сан*. Дело је премијерно емитовано на You Tube каналу 8. августа 2021. године.

Докторски уметнички пројекат Александра Савића *Византијски сан* за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију реализован је у међусобном садејству аудитивног и визуелног слоја и резултирао стварањем снажног и упечатљивог музичког, али и ликовног дела. Овим делом, Александар Савић је исказао своју композициону-техничку вештину, креативност и велику уметничко-истраживачку знатижељу. Без обзира на то што се у *Византојском*

сну појављују разнородни цитати и парафразе, Савић је успео да оствари кохерентно дело дубоке емоционалности и снажног уметничког набоја.

Приказ, анализа, оцена и критички осврт на писани део докторског уметничког пројекта *Византијски сан* за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију

Писани део пројекта *Византијски сан* за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију садржи следеће делове:

Апстракт на српском и енглеском језику.

Увод у коме аутор објашњава своје схватање феномена сна, поставља занимљива питања у вези колективног сна као рекапитулацији догађаја на индивидуалном плану и успоставља паралелу између фаза сна и фаза у стварању овог дела (рекапитулација, спајање „неспојивог“ и креирање новог израза употребом старих тематских садржаја).

Следи **Приказ пројекта** који се састоји од шест поглавља.

У поглављу **Полазна основа пројекта и коначни резултат**, аутор наводи три основна полазишта у креирању пројекта: а) тежња за рестаурацијом византијске музичке традиције, б) идеја стварања „визуелне музике“ кроз садејство звучних и визуелних медијума (синестезија), ц) идеја сновиђења која се манифестује кроз употребу цитата и парафраза из ауторових ранијих композиција.

Као коначни резултати дела, издвојена су четири елемента: постмодернистичка рестаурација византијског напева, употреба цитата и парафраза у функцији дочаравања одређених менталних процеса у току сна, повезивање електронике и шапата којим се ствара звучни резултат који је, по количини симултаних фреквенција, сличан белом шуму и, на крају, визуелни додаци музичком делу - цртеж, процес цртања и видео пројекција.

Поглавље **Постмодернистички и рестаураторски аспекти / Цитати, аутоцитати и парафразе** детаљано приказује употребу цитата и парафраза и на занимљив и јасан начин разматра постмодернистичке и рестаураторске аспекте њиховог коришћења, начине њихове разраде, као и могућности инкорпорирања у музички ток.

У поглављу **Симултаност различитих звучних медијума и техника компоновања / Прецизна нотација, контролисана алеаторика и електроника**, аутор наводи бројне примере из *Византијског сна* у којима се појављује техника контролисане алеаторике и објашњава на који се начин алеаторички слој удношава са другим звучним садржајима.

У поглављу **Однос аудитивног и визуелног у пројекту** аутор објашњава начине реализовања визуелно-звучног аспекта дела и подсећа да је у првобитном концепту пројекта било предвиђено да сликар, осим рада на слици, ствара перкусивне звукове сликарском четкицом на резонаторској металној кутији, обложеној хартијом и озвученој контактним микрофоном. Процес је требало да представља делимично контролисану ликовну алеаторику, био би сниман камером и емитован на белом платну. Због пандемије, аутор је одустао од наведене идеје и реализовао пројекат без живог извођења.

Поглавље **Идејни и тематски узор** садржи два потпоглавља: **Византијски концерт Љубице Марић и Атмосфере Ђерђа Лигетија / Утицај идеје микрополифоније на електронски музички слој**. Аутор објашњава утицај наведених дела на идеју и тематику његовог пројекта. Такође, на разумљив и лак начин разматране су сличности и разлике између *Византијског сна* и *Византијског концерта*.

Поглавље **Структура композиције** садржи три потпоглавља:

6.1. Макроструктура и микроструктура

6.2. Центрипеталне и центрифугалне силе

6.3. Тематска језгра, драматуршка и структурна тежишта

У наведена три потпоглавља, минуциозно и систематично, представљена је структура композиције *Византијски сан*, обликотворни принципи дела и драматургија музичког тока.

Следи **Шематски табеларни приказ структуре композиције** који је употпунио текстуалну анализу шематским приказом тематског, тоналног и структуралног плана.

Закључак писаног рада говори о ауторовом трагању, између осталог, за личним и стваралачким идентитетом, за суштином у испитивању појединачног и колективног у стваралачком процесу, за новим уметничким изразом, као и новим звучним просторима.

Писани рад докторског уметничког пројекта Александра Савића завршава **Репрезентативним референцама**, прегледом ауторовог досадашњег стваралаштва под називом **Мој опус и позиција композиције *Византијски сан***, списком коришћене литературе, кратком биографијом, изјавом захвалности. Приложен је снимак докторског уметничког пројекта.

Осим што сагледава тематске, хармонске и формалне аспекте композиције, писани рад Александра Савића представља објашњење ауторових уметничких мотива за истраживање у области аудитивно-визуелног и стваралачки рад у оквиру синестезије. Са смислом за теоријска промишљања, кандидат суверено образлаже своје поступке, указујући на нове правце размишљања и отварајући интересантна питања.

Закључак комисије:

Докторски пројекат Александра Савића, *Византијски сан* за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију је сугестивно и значајно уметничко остварење, које представља врхунац композиторовог стваралачког израза који се кристалисао у протеклих десет година. Пројекат *Византијски сан* значајно је дело по својој идејној и стилској монолитности, као и по обимности и промишљеној употреби одабраних композиционих техника. Највиши домет овог дела чине индивидуалност и креативност композиторског израза Александра Савића.

Писани део докторског уметничког пројекта Александра Савића је убедљив, садржајан и са прецизно издељеним тематским целинама у којима има занимљивих теза и размишљања о могућностима повезивања визуелног и аудитивног. У приказу својих композиционих поступака, кандидат показује сигурност и убедљивост свог композиторског рада.

На основу критичког сагледавања и оцене резултата уметничког и теоријског аспекта уметничког пројекта *Византијски сан*, Комисија констатује да овај пројекат по свим елементима испуњава највише критеријуме докторског уметничког рада. Стога Комисија предлаже Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности и Сенату Универзитета уметности у Београду да овај Извештај прихвате и покрену процедуру за јавну одбрану докторског уметничког пројекта *Византијски сан* за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију Александра Савића.

У Београду,

30.10.2022.

Комисија у саставу:

др ум.Светлана Савић, ред. проф, председник

др ум.Татјана Милошевић Мијановић, ред. проф, ментор

др ум. Бранка Поповић, ван. проф.

др ум. Владимир Кораћ, ред. проф.

др ум. Смиљана Влајић, ред. проф. АУ Нови Сад

**ОЦЕНА ИЗВЕШТАЈА
О ПРОВЕРИ ОРИГИНАЛНОСТИ
ДОКТОРСКОГ УМЕТНИЧКОГ ПРОЈЕКТА / ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

На основу Правилника о поступку провере оригиналности докторских уметничких пројеката и докторских дисертација које се бране на Универзитету уметности у Београду и налаза у извештају из програма iThenticate којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације **Византијски сан** за вокалне солисте, камерни оркестар, електронику, сликара као аудио-визуелног извођача и видео пројекцију аутора Александра Савића, констатујем да утврђено подударање текста износи <2%. Овај степен подударности последица је навођења цитата, личних имена, библиографских података о коришћеној литератури и тзв. општих места и података, што је у складу са чланом 9. Правилника.

На основу свега изнетог, а у складу са чланом 8. став 2. Правилника о поступку провере оригиналности докторских уметничких пројеката и докторских дисертација које се бране на Универзитету уметности у Београду, изјављујем да извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

Ментор

др ум. Татјана Милошевић Мијановић, ред. проф.

26.9.2022.